

Гаєцький Ю., професор

(Гарвардський університет, США)

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ТА ГЕТЬМАНЩИНА

Києво-Могиллянська академія походить від Братської школи Богоявленського братства на Подолі в Києві, яка була організована в 1615 році.

Вона мала матеріальну опіку та охорону від Запорізького війська та від гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного (1616-1622). Сагайдачний розумів велику вагу цієї школи та жертвував великі суми грошей для її підтримки з козацької скарбниці. Він також записав усіх козаків до Братства та залишив малий горнізон у Києві, щоб охороняти школу від нападок з боку місцевої адміністрації. Після смерті, в 1622 році, Сагайдачний залишив велику частину майна на потреби школи і тим зробив прецедент для своїх послідовників.

Один з них, гетьман Іван Кулага-Петражицький, в 1632 році допоміг П.Могилі об'єднати Братську школу з Лаврською школою в Київську Могиллянську колегію і універсалом обіцяв новій колегії підтримку "усього Війська запорізького".

Це створило відповідну атмосферу, і багато козаків почали посылати своїх синів туди до школи. Багато з них закінчили колегію і відігравали визначну роль у Хмельниччині та в урядах його безпосередніх наступників. Серед них були гетьман Іван Виговський (1657-1659), Павло Тетеря (1672-1687) та генеральні старшини Федір Лобода, Тиміш Носач, Іван Чернята, Іван Кравченко, Семен Третьак й Іван Груша.

За гетьмана Богдана Хмельницького (1648-1657) Могиллянською колегією опікувалася козацька адміністрація. Хмельницький розумів потребу мати наукову інституцію, яка б вишколювала кадри для адміністрації Гетьманщини. Він надав Братському манастиреві, який був патроном колегії, сім сіл, а також привілеї шинкування горілкою і медом без податків для збільшення приходів для колегії. Тобто було створено новий прецедент піклування школою для його наступників, що дало колегії можливість існування в пізніші часи. Хмельницький також послав свого сина Юрія на навчання до Академії.

Крім фінансування, Хмельницький усіляко гарантував існування колегії у своїх трактатах з поляками. У Зборівській (1649) і Білоцерківській угодах, після Берестечка, колегія була запевнена свого існування. Політику Хмельницького до колегії про-

довжував його послідовник Іван Виговський, її учень. Він включив існування цієї школи у свою Гадяцьку угоду (1658), яка мала включити Україну як третього партнера в Польсько-Литовській державі.

Та почалася “Руїна” - період воєн, наїздів, урядів двох чи трьох гетьманів. Польща і Московщина поділилася Україною в т.зв. Андрусівській угоді (1667). Київ був неодноразово сплюндрований. Навіть тоді козацька старшина підтримувала Могилянську колегію. Київські полковники Павло Яненко-Хмельницький та Василь Дворецький подарували понад двадцять будинків у Києві на приходи школи. Гетьман Юрій Хмельницький конфіскував посілості свого попередника Виговського в Києві і подарував їх колегії. Гетьман Петро Дорошенко надав Братському монастиреві приходи з перевозів через Дніпро, а гетьмани Іван Брюховецький та Дем'ян Многогрішний надали посілості в Остерській та Козелецькій сотнях Київського полку Братському монастиреві.

Період “Руїни” закінчився, і почалася відбудова Гетьманщини в Україні. Самойлович як патрон колегії відновив річні дотації грошей на колегію з козацької скарбниці та розпочав період меценатства, яке закінчив його наступник Іван Мазепа.

За час “Руїни” вийшли нові патрони, які пізніше посіли визначні становища в Гетьманщині. Між ними були: Олексій Туранський, генеральний писар 1709–1716; Андрій Руновський, наказний генеральний писар 1742–1749; Степан Максимович, наказний полковник Стародубський 1725; Константин Лисеневич, суддя Чернігівського полку 1739–1757 та Михайло Мокрієвич, суддя Чернігівського полку 1730-х років.

Під час гетьманування Івана Мазепи (1687–1709) Києво-Могилянська академія піднялася до свого zenіту. Мазепа культивував знайомства з головними діячами Академії Дмитром Тупталом, Йоасафом Кротковським, Захарієм Корниловичем, Іваном Максимовичем, Степаном Яворським і Варлаамом Ясинським. Гетьман та козацька старшина стали меценатами культури в Гетьманщині. Завдяки цьому створилася фінансова база для блискучого “козацького бароко”.

КМА була також і частиною меценатства Мазепи. Він збудував мурований будинок для Академії в 1703–1704 роках. Він надав, або повернув, Братському монастиреві шість сіл, чотири хутори та шістнадцять посілостей у Києві. Крім того, призначив 1000 дукатів щорічно на потреби Академії з козацької скарбниці. За це студенти й професори Академії складали Мазепі подяку в панегіриках та змінили назву на Могило-Мазепинську академію. Серед патронів Академії в той час були: Пилип Орлик, генеральний писар 1706–1709, гетьман в екзилі, 1709–1711, Іван Обидовський, полковник

ніжинський 1695–1701 і наказний гетьман у 1701 році; Семен Чуйкевич, наказний генеральний писар, 1727.

Поразка під Полтавою 1709 року поклала кінець “золотій ері” Академії. Студенти були розігнані, маєтності Академії сплюндрувало московське військо, а ієрархія Української Православної церкви була примушена проклясти свого мецената, гетьмана Мазепу. Тінь Полтави та підозріння в “сепаратизмі” висіло над Академією до смерті Петра в 1725 році. Друкарні Академії було заборонено друкувати книжки українською мовою, студентів з Правобережжя не допускали для навчання в Академії, а патронів Академії було скеровано на північ, щоб ішли служити новій імперській адміністрації в Петербурзі та в ряди вищого московського духовенства.

Проте за гетьмана Данила Апостола (1727-1734) та метрополита Рафаїла Заборовського (1731-1742) Академія опинилася дещо в кращій ситуації. Апостол привернув Академії всі маєтності надані, Мазепою, і відновив щорічну стипендію (200 дукатів) із скарбниці. Заборовський провів фінансові та адміністративні реформи, добував другий поверх у будинку Академії.

Під його впливом почалася традиція посилати учнів - синів козацької старшини - на закінчення студій до університетів Західної Європи. Багата козацька верхівка могла дозволити собі утримання своїх синів у містах Західної Європи. Серед них: брати Кулябки у Віттенбурзі, Василь Ханенко в Кілі, Яким Борсук в Берліні, Петро Симоновський в Парижі, Аполон Кочубей в Оксфорді, Яким Сулима і Григорій Милорадович в Геттінгені, Іван Пашковський в Лейпцигу.

В середині XVIII ст. число студентів Академії досягло тисячі. За походженням це були в більшості сини козацькі та духовенства, хоч були й міщани та селяни. Академія далі продовжувала готувати молодих людей на посади в козацькій та церковній адміністрації в Гетьманщині та в Російській імперії. Стипендіати теології мали можливість монашої та церковної кар’єри при багатьох церквах, монастирях та вищій духовній ієрархії. Інші випускники йшли в центральні установи Гетьманщини, в полкові та сотенні канцелярії або в міське управління. Також велика сітка народних шкіл потребувала учителів і більші церкви давали можливість дякувати. Однак більш блискучу кар’єру вибрали собі ті, котрі пішли на північ служити цареві і новій імперії.

Однак багато залишилось в Гетьманщині. Вони стали тією світською інтелігенцією, що перенесла ідеали Гетьманщини після її скасування і дала стимул до відновлення української ідентичності. Це були такі діячі й письменники, як Дівович, Покас, Калинський, Полетика, Лукомський та ін.

Підсумовуючи зв'язки КМА з Гетьманщиною, можна побачити, що роки розвитку й найкращої діяльності були за часів Хмельницького і Мазепи - роки розквіту Гетьманщини. Без опіки, матеріального забезпечення і охорони гетьманів Академія не могла б встояти. Зате Академія довгі роки виховувала кадри гетьманського уряду та інтелігенції і давала вищу освіту синам козацької верхівки.

Окара А.М., аспірант

(Москва, Ін-т держави та права АН Росії)

ПАЇСІЙ ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ ТА ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ВИХОВАНЦІ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Почесне місце у розвитку вітчизняної філософської думки та духовного життя у XVIII ст. належить двом видатним вихованцям Києво-Могилянської академії (КМА) - Паїсію Величковському та Григорію Сковороді. Народилися вони обидва у 1722 р. на Полтавській землі /Сковорода - в Чорнухах, Величковський - у Полтаві/, обидва померли у 1794 р. У КМА одночасно навчалися протягом 1738–1739 навч. р.

Величковському не подобалась духовна атмосфера Академії. Як свідчать сучасні українські історико-філософські дослідження, у КМА панував аристотелізм, філософський раціоналізм і так звана "друга схоластика" у богослов'ї. Паїсій Величковський вважав, що надмірна увага надається вивченню античних авторів і дуже мало - вивченню святоотчеського богослов'я. Тому, не закінчивши курсу, він йде з Києва і подальше його життя пов'язане переважно з Молдавсією та Афоном. Там ним була заснована чернецька перекладацька школа, де перекладалися богословські твори святих отців Східної церкви. Величковський все життя шкодував, що не закінчив КМА і не вивчив досконало грецької мови. З ім'ям св.Паїсія пов'язується новий злет православної духовності, відновлення святоотчеського богослов'я та молитовної практики ісіхазму. Цей духовний напрям мав великий вплив на вітчизняну інтелігенцію, на філософську та суспільну думку /І.Киреєвський, О.Хомяков, М.Гоголь, П.Юркевич, Ф.Достоевський, К.Леонтьєв/. В цілому можна вважати, що моральне обличчя Величковського склалося під впливом ісіхатського вчення як заперечення характерної для КМА духовності, типу богослов'я та барочного світосприйняття.